

AZI, GRIVEI E MÂNIOS

Educația muzicală prin cântec a copiilor de vârstă mică

CUPRINSUL

I. Predispoziția individuală..... pag. 6

Vorbirea și cântatul, însușiri proprii ale speciei umane. Complexitatea actului neuro-audio-fonator și dificultățile realizării lui. Cântatul, expresie a muzicalității. Caracterul evolutiv al muzicalității la vârsta copilăriei. Muzicalitatea manifestă și muzicalitatea latentă. Rolul mediului familial și școlar în dezvoltarea muzicalității copilului.

II. Cântecul în societatea modernă 11

Progresele tehnice moderne și înlocuirea unor activități specific umane. Muzica înregistrată și receptarea ei pasivă. Dispariția treptată a cântatului vocal spontan. Utilitatea cântatului colectiv la școlarii de vârstă mică.

III. Actualitatea cântecului în colectivitățile de copii.....14

Cântatul colectiv în grădinițe și primele clase primare, factor de dezvoltare a muzicalității copiilor. O metodă pentru deprinderea cântatului prin joc ca activitate predilectă a vârstei. Diferite accepțiuni ale termenului de „joc muzical”. Manifestări specifice ale psihologiei infantile: ornamentarea și combinarea, aplicate la cântec. O accepțiune cuprinzătoare a termenului de „joc muzical”.

IV. Elemente psihologice ale jocului transpuse la cântec16

Cântecul simplu ca model inițial pentru construirea unui joc muzical. Subiectul. Versurile. Profilul ritmic. Melodia. Acțiunea factorilor transformatori: ornamentarea și combinarea. Schema desfășurării procesului de transformare.

V. Ornamentarea unui cântec simplu21

Gesturi și mișcări. Zgomote produse prin mijloace proprii. Percuție. Interjecții, exclamații și onomatopee. Distribuirea de roluri. Nuanțe interpretative dinamice și agogice. Contribuția elementelor ornamentale în lărgirea participării copiilor.

VI. Repartizarea fragmentelor unui cântec la voci cu executare succesivă (polifonie imaginară)..... 40

Fragmentarea cântecului în părți componente și repartizarea lor la grupe (voci) diferite. Alternarea vocilor (antifonia), forma elementară a procedeei combinării. Rolul favorizant al dialogului. Conștientizarea existenței unor compartimente sonore distincte. Repartizarea fragmentelor similare și a celor neasemănătoare. Executarea alternativă a cântecului și antrenarea memoriei muzicale.

VII. Repartizarea fragmentelor unui cântec la voci cu executare simultană (polifonie reală)..... 53

Utilizarea fragmentelor anexe ale unui cântec pentru obținerea unui acompaniament al melodiei prin executare simultană. Fragmente cu profil ritmico-melodic și fragmente formate dintr-un sunet prelungit (ison). Inversarea complexului melodie-acompaniament cu ocazia repetărilor.

VIII. Combinarea imitativă a vocilor 62

Imitația unui fragment și imitația integrală a cântecului (canon). Perceperea mecanică a canonului și perceperea polifonică (combinarea la două voci a unei melodii cu ea însăși). Construirea unui canon complex prin utilizarea concomitentă a tuturor procedeelor ornamentale și combinatorii.

IX. Cântatul în cor la două voci 73

Cântatul colectiv la o singură voce și la două voci. Probleme ale organizării activității corale în școli. Dificultățile în asimilarea de către copii a repertoriului la două voci și lipsa de atractivitate a orei de cor. Acțiunea metodei expuse asupra atitudinii față de activitatea corală. Necesitatea unui repertoriu adecvat pentru aplicarea metodei.

X. Câteva concluzii 97

Exploatarea tuturor valențelor unui cântec. Înlocuirea „învățării” prin „joacă”. Înlăturarea inhibiției și a crispării. Antrenarea copiilor mai puțin dotați. Sporirea fondului de muzicalitate individuală. Deschiderea spre activitatea corală și a scris-cititului muzical. Dezvoltarea interesului și receptivității față de muzică.

Tabelul cântecelor cuprinse în volum 99

I. Predispoziția individuală

Vorbirea și cântatul, însușiri proprii ale speciei umane. Complexitatea actului neuro-audio-fonator și dificultățile realizării lui. Cântatul, expresie a muzicalității. Caracterul evolutiv al muzicalității la vârsta copilăriei. Muzicalitatea manifestă și muzicalitatea latentă. Rolul mediului familial și școlar în dezvoltarea muzicalității copilului.

Cântatul și vorbitul sunt însușiri proprii speciei umane, pe care aceasta le are înscrise în zestrea sa genetică, transmițându-le în formă potențială fiecărui individ în parte. Ele au fost obținute printr-o specializare a unui sistem complicat neuro-audio-fonator. Drept urmare, omul – spre deosebire de animale – are capacitatea de a vorbi, prin producerea de sunete articulate, și de a cânta, prin emiterea de sunete de înălțimi diferite.

La naștere, copilul nu posedă în mod efectiv aceste însușiri, ci le dobândește treptat, pe baza predispozițiilor individuale, pe de o parte, și a influenței mediului familial, pe de alta.

Vorbirea este însușită într-un timp scurt și fără probleme deosebite, în majoritatea cazurilor. Apariția tardivă sau cu defecte survine într-o proporție neînsemnată, raportată la totalul populației.

În schimb, cântatul – datorită complexității mecanismelor de mai mare subtilitate care îi stau la bază – parcurge un drum mult mai lung și anevoios. Aici analizatorul auditiv este obligat să diferențieze înălțimile sunetelor și raporturile lor intervalice, duratele și încadrarea lor ritmică, să le integreze într-o rezultată melodică inteligibilă, pentru a le fixa în memorie ca reprezentări. Aparatul fonator, la rândul lui este solicitat să-și pună în funcțiune mecanismele proprii pentru a produce sunete de înălțimi diferite, în concordanță cu datele furnizate de analizatorii auditivi. Se mai adaugă apoi nenumăratele conexiuni dintre actul auditiv și cel fonator, precum și ale acestora cu acțiunile integratoare ale sistemului nervos central.

Pentru a cânta în mod corespunzător, este necesar ca acest sistem să funcționeze ireproșabil, ceea ce nu se întâmplă spontan decât la copiii cu aptitudini muzicale pronunțate. La cei mai puțin înzestrați, dezvoltarea insuficientă a uneia din componente produce defecțiuni la diferite nivele ale sistemului, având drept urmare o slabă diferențiere a înălțimii sunetelor și o intonare inexactă a lor. Acești copii nu sunt *afoni*, cum li se spune în vorbirea

curentă, deoarece pot să emită diverse sunete, ci sunt *distonici*, adică nu le întonează corect.

Cea mai importantă condiție care determină eficiența cântatului o constituie, fără îndoială, predispoziția individuală. Muzicalitatea este însă o calitate naturală repartizată în mod inegal. Din acest motiv s-a acreditat și se menține în opinia generală clasificarea indivizilor în „muzicali” și „nemuzicali” – numiți în mod incorect „afoni”.

Dacă o asemenea clasificare se poate aplica la adulți, a căror personalitate a ajuns deja la împlinire, ea este neadevătată la copii, care sunt în plin proces de formare. Aceasta, deoarece de-a lungul copilăriei pot interveni diverși factori care să influențeze într-un mod sau altul muzicalitatea naturală a fiecăruia. Cunoașterea lor este cât se poate de necesară pentru o clară orientare și formare a unei juste opinii în această direcție.

Un factor care trebuie avut în vedere îl constituie stadiul de dezvoltare psiho-fiziologică a copilului la diferite vârste. Acest proces se desfășoară într-un ritm diferit de la un individ la altul. El interesează, atât anatomic, cât și funcțional, toate componentele integrate în complicatul sistem al cântatului (laringe, corzi vocale, auz, conexiuni, memorie etc.). O dezvoltare insuficientă a lor la unii copii creează aparența unui deficit de muzicalitate, din cauza imposibilității acestora de a cânta – care este însă remediată în mod spontan odată cu creșterea lor, dându-le posibilitatea de a-și câștiga locul real în rândul celorlalți copii.

Un factor cu influență covârșitoare asupra muzicalității și deprinderii cântatului îl reprezintă acțiunea mediului familial. Înzestrarea naturală a copilului este pusă în valoare de practicarea cântatului de către anturajul adult, fără de care ea nu se dezvoltă ci chiar se atrofiază. În special vocea mamei este pentru copil, încă de la vârsta cea mai fragedă, un stimulent pentru a se apropia de cântec și a și-l însuși prin imitație. Tezaurul folcloric străvechi al poporului nostru a individualizat „cântecul de leagăn” ca pe un gen cu însușiri expresive deosebite.

Rolul mamei în transmiterea deprinderii de a cânta reiese și dintr-o relatare privind rezultatele unor cercetări efectuate la noi în mediul rural de echipele sociologului D. Gusti, în perioada interbelică. Propunându-și să urmărească, printre altele, în ce măsură moștenirea diverselor trăsături personale are loc conform legilor genetice, cercetătorii au constatat că muzicalitatea, manifestată

prin deprinderea cântatului, arată la descendenții unor familii o predominanță netă pe linie maternă, pe care ei o atribuie influenței factorului amintit⁴.

Alături de mediul familial, o influență notabilă asupra muzicalității o au colectivitățile de copii, preșcolare și școlare, cu care acesta vine în contact. S-a constatat astfel că în unitățile în care se practică o activitate muzicală susținută, proporția de copii care nu pot cânta este mai mică decât în cele în care ea este neglijată. Personal, am avut ocazia – la fel ca și alți muzicieni – să observ astfel de rezultate favorabile obținute în grădinițe și clasele primare în care educația muzicală prin cântec era făcută de cadre specializate. Aceste rezultate arată în mod categoric că o activitate muzicală sistematică, făcută în colectivități, este capabilă să remedieze deficitul de muzicalitate al unor copii, câștigându-i pentru cântec.

Prof. Jean Lupu, într-o remarcabilă lucrare⁵, a studiat cu atenție această problemă, relatând interesante cercetări personale și rezultate obținute asupra copiilor cu muzicalitate deficitară. Autorul arată care sunt posibilitățile de recuperare a copiilor cu auz muzical dificil și metodele prin care se pot realiza ameliorări. Evident că progresele nu sunt aceleași la toți copiii ci diferențiate, pe măsura predispozițiilor și a înzestrării fiecăruia. Această optică asupra problemei deschide însă drum spre înlocuirea atitudinii de acceptare pasivă, printr-o intervenție activă de remediere.

Situația copiilor distonici este oarecum asemănătoare cu cea a copiilor cu diferite defecte de vorbire, ce nu se pot corecta decât prin anumite exerciții. În acest domeniu există deja specialitatea de logoped – având la bază studii psihologice – precum și cabinete cu astfel de obiective pe lângă unele instituții, din ce în ce mai solicitate datorită bunelor rezultate. În schimb, se face prea puțin pentru redresarea copiilor distonici, iar categorisirea lor ca înapți pentru muzică are drept rezultat o agravare a situației prin izolare, crispare și complexare.

Un interesant experiment mi-a fost prezentat în Ungaria, cu ocazia unei călătorii de documentare. În cadrul unei școli de cultură generală existau clase paralele cu program de muzică vocală, obișnuit la unele și mai intens la celelalte. Componenta claselor paralele nu fusese organizată după criteriul muzicalității, în ambele populația era amestecată. Totuși rezultatele privind muzicalizarea copiilor era mult superioară la clasele cu activitate vocală mai bogată.

⁴ Ionescu, A.Constantin: *Moștenirea muzicalității în familia țărănească...* (manuscris, 600 pagini).

⁵ Lupu, Jean: *Educarea auzului muzical dificil*, Ed. Grafoart, București, 2019.

La noi în țară au existat în unele școli clase experimentale, cu program de muzică mai intens, care au dat bune rezultate dar din nefericire au avut o existență efemeră. De asemenea trebuie amintite bunele rezultate obținute prin efectuarea educației muzicale a copiilor din clasele primare de către profesorii de muzică în cadrul completării catedrelor, măsură tot cu caracter sporadic.

Rezultate într-adevăr remarcabile privind recuperarea muzicalității la aceste vârste s-au observat în școlile de muzică, unde nu rareori copii, în aparență mai puțin dotați la început, au devenit, în urma unei educații sistematice vocale și instrumentale, buni muzicieni și uneori chiar vârfuri artistice. În cadrul unor licee și școli de muzică au fost introduse clase „preinstrumentale” în vederea muzicalizării prealabile a preșcolarilor.

Acțiuni de acest fel întreprinse în diverse părți ale țării, privind educația muzicală a preșcolarilor și a școlarilor din primele clase primare au fost prezentate în cadrul a două simpozioane organizate de Conservatorul „G. Dima” din Cluj în 1969 și 1971.

Toate aceste fapte, expuse foarte succint, cărora li se pot adăuga încă multe altele, arată în mod clar că în componența muzicalității unui copil intră, alături de înzestrarea naturală, muzicalitatea câștigată prin influența mediului familial și școlar. La copiii mai bine înzestrați și crescuți într-o familie muzicală, nu sunt probleme când intră într-un colectiv școlar. La cei mai puțin înzestrați sau care nu au avut condiții favorabile în familie, muzicalitatea pare însă absentă. Experiența a arătat totuși că adeseori ea este doar ascunsă sau *latentă* și iese la iveală în cadrul unei colectivități în care se cultivă muzica, putând atinge ulterior chiar cote ridicate.

Muzicalitatea latentă constituie o realitate de care trebuie să se țină seama atunci când se stabilește gradul de muzicalitate a unui copil. Oferind șanse imprevizibile de recuperare, ea face inoperantă o clasificare cu pretenții definitive a copiilor în apți și inapți pentru muzică.

În mod curent, o astfel de clasificare o face, din nefericire, tocmai educatorul de muzică atunci când, pentru a pregăti o manifestare artistică ocazională, își alege din totalitatea copiilor pe cei care nu prezintă probleme din punct de vedere muzical (voce, auz, simț ritmic, memorie muzicală etc.), cu care poate lucra în mod confortabil. Sub aspectul randamentului artistic scontat, atitudinea este justificată. În schimb însă, dacă se permanentizează, ea defavorizează pe copiii considerați necorespunzători, situându-i în afara activităților muzicale, de a căror practicare permanentă ar avea nevoie pentru a se dezvolta. Mai mult chiar, purtând eticheta incapacității, ei devin tributari inhibiției, cel mai redutabil inamic psihologic al formării oricăror deprinderi,

printre care și aceea de a cânta. Unii dintre ei vor îngroșa rândurile celor indiferenți față de muzică, iar alții – care se simt mai traumatizați din această pricină – îi vor deveni ostili pentru toată viața.

Privind în general problema, este unanim admis că diversele trăsături ale personalității umane se constituie din zestrea ereditară, căreia i se adaugă apoi influența mediului ambiant. În domeniul muzicalității, această influență – atât cea spontană, cât și cea deliberată, prin educație – este nu numai importantă, ci și necesară pentru activarea resurselor latente de care, într-o măsură mai mică sau mai mare, dispune fiecare individ în parte.

Compozitorul german Carl Orff, cunoscut atât prin creațiile sale, cât și printr-o metodă proprie de educație muzicală, spune în această privință: „...fiecare este oarecum înzestrat, sensibil, receptiv și capabil de progrese, apt pentru educația muzicală”.

II. Cântecele în societatea modernă

Progresele tehnice moderne și înlocuirea unor activități specific umane. Muzica înregistrată și receptarea ei pasivă. Dispariția treptată a cântatului vocal spontan. Utilitatea cântatului colectiv la școlarii de vârstă mică.

Societatea modernă, ajunsă la un grad înaintat de civilizație, își exercită acțiunea asupra diverselor dispoziții naturale ale ființei umane. Progresele obținute au dus la realizarea unei existențe din ce în ce mai confortabile, în spiritul unei maxime economii de timp și energie. O serie întreagă de activități sunt înlocuite și optimizate prin unelte și mașini din ce în ce mai perfecționate.

Toate aceste cuceriri, care înaintează într-un ritm vertiginos, aduc cu ele, alături de avantajele lor incontestabile, și unele neajunsuri. Sunt cunoscute, de exemplu, urmările lipsei activității fizice și a mersului pe jos asupra stării de sănătate a organismului. Aceste lipsuri capătă noi semnificații în raport cu structura psihică de mare finețe a omului. Înlăturarea prin înlocuire mecanică a unor activități are o serie de implicații care golesc ființa umană de virtuțile psihologice proprii. Astfel, spre pildă, deprinderea modernă de a circula preferențial cu mașina, în afara urmărilor nefavorabile asupra sănătății fizice, are în același timp și repercusiuni psiho-afective prin scăderea relațiilor cu mediul natural înconjurător.

Derularea rapidă a tuturor evenimentelor și informațiilor duce la o asimilare superficială a lor, fără răgazul necesar unei suficiente meditații și aprofundări.

Vizualizarea pe ecrane înlătură contribuția imaginației la asimilarea unui eveniment povestit sau citit.

Muzica înregistrată oferă posibilitatea receptării ei fără efortul de a o produce prin mijloace proprii.

Participarea pasivă câștigă teren în toate domeniile.

În acest context, cântecelele vocale sunt pe cale de a fi eliminate treptat de către muzica produsă prin mijloace mecanice. Nu se mai cântă ci se recurge la muzica gata făcută.

Tot mai rar cântecelele individuale însoțesc diversele activități zilnice. Copiii nu mai sunt adormiți de cântecelele mamei. În locurile lor de joacă nu li

se mai aud cântecele. Cu ocazia diverselor întâlniri, petreceri, excursii, cântecele spontane sunt înlocuite cu cele difuzate de aparate.

Procesul de dispariție treptată a cântatului spontan, proces foarte avansat în centrele aglomerate, se extinde și în mediul rural odată cu urbanizarea acestuia. Fenomenul, progresând nestăvilit, duce în mod inevitabil la ivirea unor generații care au pierdut obișnuința și facultatea de a cânta.

Muzica înregistrată, datorită largii sale răspândiri, alungă cântecul celor mulți. În același timp, ea are drept urmare și camuflarea acestei situații. Astfel, de exemplu, în domeniul corurilor școlare, diverse imprimări, realizate de-a lungul anilor din concerte, festivaluri, concursuri și difuzate prin mass-media, creează impresia unei activități înfloritoare în școli, ceea ce nu corespunde realității. Aceste performanțe ocazionale câștigă în fața opiniei generale o amploare cu totul disproporționată, dat fiind că ele cuprind un număr de participanți infim în raport cu imensa masă a populației de copii din sistemul de învățământ.

Condițiile oferite de aparatura modernă manifestărilor muzicale, desfășurate în săli uriașe sau în aer liber – cu o participare considerabilă, sporită la nesfârșit prin mass-media – creează falsa impresie că se face muzică din abundență de toată lumea, pe când în realitate, cei care o fac sunt numai câțiva, iar imensele mulțimi o receptează doar pasiv.

Prin anihilarea cântatului vocal, personalitatea umană este privată de o trăsătură specifică și constitutivă a sa. Dimensiunile acestei pierderi depășesc însă cadrul unei simple funcții, de care până la urmă s-ar putea lipsi, în schimbul avantajelor civilizației contemporane. Cântatul din voce este însă cel care pune individul pentru prima dată în contact cu muzica. El constituie elementul hotărâtor pentru câștigarea receptivității necesare unei educații muzicale ulterioare mai elevate.

Deoarece în lumea modernă, practica vocală este din ce în ce mai redusă, pătrunderea cântecului în obișnuința copiilor de vârstă mică trebuie preluată de colectivitățile preșcolare și școlare. Aici trebuie creat un climat favorabil prin însușirea unor cântece simple, potrivite vârstei. O activitate sistematică și bine organizată în grădinițe și primele clase primare, cu utilizarea judicioasă a timpului pe care îl permit programele, duce la asimilarea unui repertoriu alcătuit din cântece frumoase și atrăgătoare pentru ei, ceea ce reprezintă o valoare inestimabilă pentru formarea lor muzicală de mai târziu.

Din acest motiv, afirmația lui D.G Kiriac că soarta muzicii se hotărăște în școală ar trebui completată și actualizată, potrivit condițiilor prezente. Astăzi, bătrânul nostru maestru ar spune cu toată siguranța: „Soarta muzicii se hotărăște în școală prin educație, dar educația însăși se pregătește la începutul școlii prin cântec”.

La copiii de vârstă mică, deprinderea cântatului acționează în mod pozitiv, odată cu sporirea muzicalității, și asupra altor trăsături ale personalității lor în formare. Astfel spontaneitatea și comunicativitatea iau loc timidității și închistării, frecvente în acest stadiu. Disciplina colectivă, atenția distributivă, memoria complexă etc., solicitate simultan de text, ritm și melodie în timpul cântatului în grup, sunt avantaje cunoscute de toți pedagogii. Mai trebuie adăugată participarea afectivă la execuția cântecului, cu mobilizarea unei componente importante a psihicului copilului, invadat de avalanșa informațională și de solicitările intelectului. Cântecele este un mediator între centrii corticali și subcorticali ai creierului – sedii ale gândirii și simțirii – având ca rezultat realizarea unui echilibru între aceste zone de activitate psihică a copilului.

Activitatea muzicală la vârsta încadrării celor mici în colectivități trebuie privită astăzi, mai mult decât altădată, cu toată seriozitatea și simțul răspunderii. Nu e cazul să așteptăm vârsta manualelor de muzică pentru a-i deprinde pe copii să cânte. Ei trebuie să înceapă această activitate în grădinițe și în primele clase primare. Cântecele însușite la această vârstă le vor trezi interesul și atașamentul față de muzică, deschizându-le drumul spre treptele de mai târziu ale educației muzicale din școală.